

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

ISSN: 2148-2292

12 (3) 2025

Academic Journal of History and Idea

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 16.02.2025

Kabul tarihi | Accepted: 25.05.2026

Yayın tarihi | Published: 25.06.2026

Aygün Əlizadə

<https://orcid.org/0009-0001-5269-0299>

Associate professor, doctor of philosophy, Azerbaijan National Academy of Sciences
Sharqsunasliq Institute, Azerbaijan, aygunalizade@yahoo.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Əlizadə, A. (2025). Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin "Fihi Ma Fihi" Eserindeki Temsiller. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12 (3), 254-269.

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin "Fihi Ma Fihi" Eserindeki Temsiller

Öz

Mevlana Celâleddin Rûmî, sadece "Divan-ı Kebir" ve "Mesnevi"siyle değil, aynı zamanda sûfî edebiyatında önemli bir yere sahip olan sûfî nesir eserlerinin yazarı olarak da büyük bir iz bırakmıştır. Onun nesir eserleri arasında "Fihi ma fih" in özel bir yeri vardır. "Fihi ma fih", içerik ve derinlik açısından hem "Mesnevi"ye çok yakındır, hem de "Divan"la benzerlikler taşımaktadır. Oradaki konular, bu eserin de "Mesnevi" gibi, Mevlana'nın ömrünün verimli döneminde kaleme alındığını gösterir. Bu yüzden bu üç büyük eseri doğru anlamak için onları birlikte okuyup analiz etmek gereklidir. Celâleddin Rûmî'nin "Fihi ma fih" eseri, içindeki temsiller açısından çok önemlidir. "Fihi ma fih" i içerik bakımından üç ana başlık altında incelemek mümkündür: Allah'ı tanımak, insanı tanımak ve varlığı tanımak. Bunlar her biri ayrı ayrı alt başlıklara ayrılır: Allah'ı tanımak, insanı tanımak, varlığı tanımak biçimindedir. Buna göre çalışmamız "Fihi Ma Fihi" eserindeki temsilleri ele almayı amaçlamıştır.

Anahtar kelimeler: Celâleddin Rûmî, Fihi ma fih, Temsiller, Hikaye

Representations in Mevlânâ Celâleddin Rûmî's 'Fihi Ma Fihi'

Abstract

Mevlana Celâleddin Rûmî left a great mark not only with his 'Divan-ı Kebir' and 'Masnavi', but also as the author of Sufi prose works, which have an important place in Sufi literature. Among his prose works, 'Fihi ma fih' has a special place. 'Fihi ma fih' is very close to "Masnavi" in terms of

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

content and depth, and has similarities with 'Divan'. The subjects therein show that this work, like the 'Masnavi', was written during the productive period of Mevlana's life. Therefore, in order to understand these three great works correctly, it is necessary to read and analyse them together. Jalaluddin Rûmi's 'Fihi ma fih' is very important in terms of its representations. It is possible to analyse 'Fihi ma fih' under three main headings in terms of content: Knowing God, knowing man and knowing existence. Each of these is divided into separate subheadings: Recognising Allah, recognising human beings and recognising existence. Accordingly, our study aims to discuss the representations in the work 'Fihi Ma Fihi'

Keywords: Jalaluddin Rûmi, Fihi ma fih, Representations, Story

Giriş

Celâleddin Rûmi, sadece “Divan-ı Kebir” ve “Mesnevi”siyle değil, aynı zamanda sûfî nesir eserlerinin yazarı olarak da ardında büyük bir iz bırakmıştır. Onun nesir eserleri arasında “Fihi ma fih”nin özel bir yeri vardır. Sûfî şeyhleri, halkın içinde oldukları için çoğu zaman meclislerde çeşitli konular hakkında konuşur ve müridlerinin sorularını yanıtlarlardı. Bu geleneği, Şeyh Ebü'l-Esed Harkani, Şeyh Ebü Said Ebulhayr ve Abdürrahman Süleminin hayat hikayelerinde de görmek mümkündür. “Esrarüt-Tövhid” eserinde defalarca Harkani ve Ebulhayr'ın meclisteki sohbetlerinden bahsedilmiştir. Hâce Abdullah Ensari'nin çoğu kitabı da meclis sohbetlerine dayalı olarak yazılmıştır. Onun “Tebekatüs-Sûfiye” eseri, meclis sohbetleri sırasında yazılan eserlerden biridir. Faridüddin Attar da “Tezkiretü'l-evliya”da defalarca tarikat şeyhlerinin meclis sohbetlerinden bahsetmiştir. Büyük sûfîlerin meclis sohbetlerinden bağımsız eserler ve risaleler yazılmıştır. Bunlardan Ahmed Gazali'nin “Mecalis”i, Aynü'l-Kudat Hemadani'nin “Tehmidat”ını örnek verebiliriz. Meclis sohbetleri genellikle hanehâh müridlerine ait olduğundan, içeriği bakımından genel vaaz ve hutbelerden farklıydı. Çünkü genel hutbelerde anlamın derinliğine dikkat edilmezdi. Sûfîler arasında Mevlevîlik tarikatının meclis hutbeleri meşhurdur. Öyle ki, bu silsilenin büyüklerinin hepsinin meclis hutbelerinden eserleri toplanmıştır. Mevlana'nın babası Sultanü'l-ulema'nın söyledikleri, Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in sohbetleri buna örnektir. Şems Tebrizi'nin makaleleri de sûfî meclis konuşmaları şeklinde yazılmıştır. Mevlana'nın “Mecalis-i Sabe” dışında “Fihi ma fih” eseri de meclis sohbetlerine dayalı olarak kaleme alınmıştır. Mevlana, müridlerinin durumu ve hâline göre ya bir soruya cevap olarak, ya da bir olayla ilgili bir konuyu anlatmıştır. Baha Veled ya da diğer bilgili müridleri onun söylediklerini kaydederdi ve onlara “Katibül-esrar” denirdi. “Fihi ma fih” içeriği ve derinlik açısından hem “Mesnevi”ye çok yakındır, hem de “Divan”la benzerlikler taşır. Oradaki konular, bu eserin de “Mesnevi” gibi Mevlana'nın ömrünün verimli

döneminde yazıldığını gösterir. Bu nedenle, bu üç büyük eseri doğru anlamak için onları birlikte okuyup analiz etmek gereklidir.

Celâleddin Rûmî'nin "Fihi ma fih" eseri, içerdiği temsiller açısından çok önemlidir. "Fihi ma fih"nin açıklamasını yazan âlimlerden biri olan Kerim Zamani (Zamani, 1394), onun temsillerini içerik açısından üç ana başlığa ayırmıştır: Allah'ı tanımak, insanı tanımak ve varlığı tanımak. Bunların her biri de ayrı ayrı alt başlıklara ayrılmaktadır. Allah'ı tanımak (Allah'ın iradesi, Allah'a kulluk, Peygamberler Allah ile kul arasında bir aracı olup, vahiy, ilahi sır, Allah'a ulaşma yolları, İlâhi zatın tecellisi, kendini kaybetme) İnsanı tanımak (Allah'ı aramak, hakikati aramak, ruh, içsel haller, irfani seyir, anlam, irfan, pir ve murad, evliya, aşk, ilim, sorumsuzluk) Varlığı tanımak (eşyaları tanımak, soyut alemleri tanımak, alemleri tanımak, dünyanın aldattıcılığı) Sûfî nesrinde henüz derinlemesine araştırılmamış bir konu da meclislerde konuşulan eserlerin yazılmasıdır. Mecliste konuşulan konular, dinleyicileri daha çok cezbetmek için hem basit bir konuşma diliyle yapılır, hem de çok sayıda latife ve temsillerden yararlanılırdı. Bu da sûfî öğretisinin yollarından biri olarak kabul edilir. Bu tür eserlerin genel olarak Farsça yazılmış sûfî eserleriyle benzer yönleri olsa da, farklı yönleri de vardır. Benzer yönleri aşağıdaki gibidir:

1. Kur'an ayetleri ve hadiselerin kullanılması
2. Fars ve Arap dilinde kısa şiirler
3. Peygamberler ve imamların hayatından hikayeler

Farklı yönleri ise şunlardır:

1. Meclis konuşmaları temel alınarak yazılan eserlerin dili sade olurdu.
2. Bu eserlerde daha çok temsillere yer verilir.
3. Latifeler sohbeti biraz daha ilginç hale getirirdi.
4. Aynı zamanda konuşulan konular dinleyiciyi dikkate alarak bir tür diyalog, soru-cevap karakteri taşırdı. Bu tür eserlerde edebi sorular, edebi zıtlıklar ve tekrarlar çok sık rastlanır.

Celâleddin Rûmî'nin "Fihi ma fih" eseri de bu özelliklerden yoksun değildir. Eserde çok sayıda Kur'an ayeti ve hadise rastlamak mümkündür.

پس معلوم شد که ده و صد نبود، بلکه یک بود. «وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً» کدام صد؟ کدام پنجاه؟ کدام شصت؟ قومی بی دست و بی پا و بی هوش و بی جان، چون طلسم و ژیه و سیماب می جنبند، اکنون ایشان را شصت و یا صد و یا هزار گوی و این را یکی، بلکه ایشان هیچند و این هزار و صد هزار و هزاران هزار «قَلِيلٌ إِذَا عُذُّوا كَثِيرٌ إِذَا شُدُّوا» (Ganjoor, s.1)

"Öyleyse, anlaşıldı ki, on ve yüz demek değil, aksine bir idi. 'Sadece fitne için onların sayısını (19) yapmadık' (Müdesir, 74/31). Hangi yüz? Hangi elli? Hangi altmış? Cansız,

ayaksız, akılsız ve ruhsuz bir kavim. Tılsım ve cıva gibi hareket ederler, şimdi onları altmış, yüz ya da bin de ve bunu bir say. Belki bunlar hiçtir ve bu bin ve yüz bin ve binlerce bin. Mütenebbi'nin aşağıdaki beyitlerinden bir mısra verilmiştir.”

ثَقَالِ إِذَا لَاقُوا خِفَافٍ إِذَا دُعُوا
كَثِيرٍ إِذَا شَدُّوا قَلِيلٍ إِذَا عُذُّوا

Görüşünce ağır, çağırınca hafif

Sıkıntılar çok, sayarsalar biraz

پس اسطرلاب در حق منجم سودمندست، که «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ». همچنانک این اسطرلاب مسین، آینه ی افلاکست، وجود آدمی که «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» اسطرلاب حقست، چون او را حق تعالی، بخود عالم و دانا و آشنا کرده باشد، از اسطرلاب وجود خود، تجلی حق را، و جمال بی چون را دم بدم، و لمحہ بلمحہ می بیند (Ganjoor, s.1)

Öyleyse, üstürlab (yansıma) astronomlar için faydalıdır ki, “Kendini tanıyan, Rabbini tanır.” Bu misal, felsefelerin aynası olduğu gibi, “Biz, Adem oğlunu şerefli ve hürmetli kıldık” (İsra, 17/70) gerçeğinin üstürlabı olan insan varlığını kendine alim ve tanıyan kişi, kendi varlık aynasından gerçeğin tecellisini, benzersiz güzelliğini her an, her anda görür.

Mevlana, öğreticilikten önce aynı zamanda büyük bir şairdi. Onun konuşmalarını şairsiz hayal etmek mümkün değildir. Bu eserinde Arapça ve Farsça birçok şiire rastlanabilir.

چنانک متنبی می گوید: "أَبْسَنَ الْوُشَى لَا مُتَجَمِّلَاتٍ وَلَكِنْ كَيْ يَصُنَّ بِهِ الْجَمَالَ" (Ganjoor, s.1)

"Nasıl ki, Mütenebbi der: Onlar başörtüsünü süslemek için değil, güzelliklerini korumak için takıyorlardı."

می فرماید که "إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ "

تو به قیمت و رای دو جهانی

چه کنم قدر خود نمی دانی (Ganjoor, s. 3)

"Buyurur: “Allah, şüphesiz ki, müminlerin canlarını ve mallarını cennet karşılığında satın almıştır” (Tövbë, 9/111)

Senin değerinin iki dünyadan üstün olduğunu

Ne yapayım, kendini bilmiyorsun.

چشم بدگر کس نگرَد من چه کنم

از خود گله کن که روشنائیش توی (Ganjoor, s. 7)

Gözüm başka hiç kimseye bakmıyor, ne yapayım?

Kendinden şikayet et, çünkü ışığın sensin.

هَوَى نَاقَتِي خَلْفِي وَفِدَامِي الْهَوَى

فَأَبَى وَإِيَّاهَا لَمْخْتَلِفَانِ (Ganjoor, s.3)

Arapça'da bu beyit verilmiştir:

هَوَى نَاقَتِي خَلْفِي وَفَدَّامِي الْهَوَى
فَأَيَّ وَابَاها مُخْتَلِفَانِ (Ganjoor, s. 3)

Benim dişi devem arkamda ve önümde
Çünkü ben ve o farklıyız
Veya

خَيَالِكَ فِي عَيْنِي وَإِسْمُكَ فِي فَمِي
وَذِكْرُكَ فِي قَلْبِي إِلَى أَيْنَ أَكُنُّ (Ganjoor, s. 3)

Senin hayalin gözümde, adın ağzımda
Kalbimde senin zikrindir, nereye yazmalıyım?
Peygamberler hakkında olan hikayelere çok rastlanabilir:

پس هرک طلب حقیقی کند بیابد فرمود لیکن بی سالار نشود چنانک موسی را علیه السلام چون مطیع بودند در
دریا راهها پیدا شد و گرد از دریا برمیآوردند و میگذشتند (Ganjoor, s. 11)

"Öyleyse, kim gerçeği ararsa, bulur, ancak başsız olmamalıdır. Nasıl ki, Musa'ya (a.s) itaat edildiğinde denizde yollar bulundu ve denizden karaya çıktılar ve geçtiler"

همچنانک ازکوه اشتریبیرون آمد و عصای موسی ثعبان شد و از سنگ خارا دوازده چشمه روان شد و همچنانک
مصطفی (صلوات الله علیه) ماه را بیآلت باشارات بشکافت و همچنانکه آدم (علیه السلام) بی مادر و پدر در وجود آمد
عیسی علیه السلام بی پدر و برای ابراهیم علیه السلام از نار گل و گلزار رست الی مالانهایه پس چون این را دیدند و
دانستند که اسباب بهانه است (Ganjoor, s. 14)

"Nasıl ki, dağdan deve çıktı, Musa'nın asısından yılan oldu, sert kayadan on iki pınar aktı ve nasıl ki, Mustafa (s.a.v)'yı aracısız işaretlerle yardı, ve nasıl ki, Adem (a.s) ana ve babasız yaratıldı, İsa (a.s) babasız ve İbrahim (a.s) için ateşten gül ve bahar bitip, vs. İşte, bunu gördüler ve anladılar ki, sebepler sadece bir bahanedir"

Bunlar tüm sûfî nesir eserlerine özgü özelliklerdir. Ancak "Fihi ma fih"nin diğer meclis sohbetleri temel alınarak yazılan eserlerle ortak noktaları vardır ki, bunlar genel sûfî eserlerinden farklıdır. Bu tür eserlerde, özellikle "Fihi ma fih"de çok sayıda temsil ve aynı zamanda latifeler bulunmaktadır. "Fihi ma fih" kitabında 141 tane temsil vardır ve çoğu kısadır, birkaç cümleyle sınırlıdır. Biz temsilleri şöyle gruplandırabiliriz: Cemadat, nebatat, hayvanat, insan, yer, gök, dört unsur, maddi olmayan varlıklar. Bu bölümü biraz daha somutlaştırarak fabl, alegori ve parabola ayırabiliriz.

Eğer hikaye hayvanlar, bitkiler, cansız eşyaların dilinden aktarılıyorsa ve ahlaki bir meseleye adanmışsa, buna fabl denir. Eğer hikaye işaret, sembol ve muamma şeklinde anlatılıyorsa, buradan felsefi veya irfani bir anlam çıkarılıyorsa, buna sembolik temsil, başka bir deyişle alegori denir. Eğer bir hikaye insanların dilinden anlatılıyorsa, buna dini ya da öğretici temsil, başka bir deyişle parabola denir. Araştırmalar sonucunda anlaşılmıştır ki, Mevlana her üç tür temsili de kullanmıştır. Onun yazdığı temsiller bazen kısa, bazen de uzun olurdu. Ancak araştırmalar sonucunda şairin söylediği bu temsillerin bazı özelliklerini belirlemiştiz ki, bunlar aşağıdakilerden ibarettir:

1. Mevlana'nın kullandığı temsili genel olarak üç bölüme ayırabiliriz: 1. Temsilden önce söylediği fikir. 2. Fikrini desteklemek için anlattığı temsil. 3. Temsilden çıkarılan sonucun ifadesi.

2. Bazen bir temsilin içinde başka bir temsil verilir. Ya da bir temsilde bir şey, iki veya daha fazla şeye benzetilir.

3. Mevlana kullandığı temsillerin çoğunun açıklamasını kendisi verir ki, dinleyicilerin zihni çok fazla meşgul olmasın. Böyle açıklamalar, temsilin metne ağırlık değil, daha çok hafiflik katmasına neden olur.

4. Mevlana'nın kullandığı birçok temsilde gülme vardır ki, bu da konuşmanın cazibesini daha da artırır.

Cemadat: çirak (چراغ), mum (شمع), kılıç (شمشیر), yakut (لعل), beşik (گهواره), inciler (گوهر), un (آرد), değirmen (آسیاب), perde (پرده), elbiseler (جامه), kalem (قلم), kafes (قفس), yay (کمان), mücevher (جواهر), bayrak (علم), kadeh (قدح), elek (غربیل), ayna (آینه), astrolab (اسطرلاب), çadır (چادر), çarmıh (چارمخ), yüzük taşı (خاتم), kase (کاسه), musk (مشک), kehribar (مشک), seramik (سفال), tuğla (کلوخ) və s.

مجنون را میگفتند که از لیلی خوبتر اند بر تو بیاریم او میگفت که آخر من لیلی را بصورت دوست نمیدارم و لیلی صورت نیست لیلی بدست من همچون جامیست من از آن جام شراب مینوشم پس من عاشق شرابم که ازو مینوشم و شما را نظر بر قدحست از شراب آگاه نیستید اگر مرا قدح زرین بود مرصع بجوهر و درو سرکه باشد یا غیر شراب چیزی دیگر باشد مرا آن بچه کار آید کدوی کهنه شکسته که درو شراب باشد بنزد من به ازان قدح و از صد چنان قدح این را عشقی و شوقی باید تا شراب را از قدح بشناسد همچنانک آن گرسنه ده روز چیزی نخورده است و سیری بروز پنج بار خورده است هر دو در نان نظر میکنند آن سیر صورت نان میبیند و گرسنه صورت جان میبیند زیرا این نان همچون قدحست و لذت آن همچون شرابست دروی و آن شراب را جز بنظر اشتها و شوق نتوان دیدن (Ganjoor, s. 15)

“Mecnun’a derlerdi ki, Leyla’dan daha iyilerini senin için getirelim. O derdi: ‘Ama ben Leyla’nın zahirini sevmiyorum ve Leyla, benim elimde bir şişe gibidir. Ben ondan içtiğim şaraptan içiyorum. O şaraba aşık oldum, ama sizin bakışınız sadece kadehe yöneliktir ve

şaraptan habersizsiniz. Eğer benim altın bir kadehim olsaydı ve içinde sirke ya da başka bir şey olsaydı, o bana ne yarar? İçinde şarap olan eski kırık bir bal kabağı, yüzlerce o tür kadehten daha iyi. Aşk ve heves gerekir ki, şarabı kadehten tanıyabilsin. Nasıl ki, o aç bir hafta boyunca hiç bir şey yememiştir ve bir doymuş kişi günde beş defa yer. Her ikisi de ekmeğe bakarlar, biri ekmeğin zahirini görür, diğeri aç olan ise içindeki lüzzeği görür. Çünkü bu ekmek, kadeh gibidir ve içindeki şarap da onun tadı gibidir. O şarabı ancak iştah ve heves görebilir"

Leyla'nın (mêşukun) zahiri, camın dışı, batını ise şaraba benzetilmiştir. Burada bir temsil içinde başka bir temsil vardır. Ekmek, kadeh gibi, onun tadı da şarap gibidir.

پس آن گفتن و خاموشی و خوردن و خفتن و خشم و عفو و جمیع اوصاف گردش آسیابست که میگردد قطعاً این گردش او بواسطه آب باشد زیرا خود را نیز بیاب آزموده است پس اگر آسیاب آن گردش از خود بیند عین جهل و بی خبری باشد پس آن گردش را میدان تنگست (Ganjoor, s. 44)

"Bu yüzden konuşmak, susmak, yemek, uyumak, öfke, affetmek ve tüm özellikler, değirmenin dönmesidir; o dönmeye devam eder. Bu dönme kesinlikle su aracılığıyla gerçekleşir. Çünkü kendisini susuz olarak da test etmiştir. Eğer değirmen o dönmeyi kendisinden bilse, cehalet ve habersizlik ile aynıdır. O dönmeye meydan verir. İnsanın hareketleri (bedeni) değirmenin dönmesi gibidir; ruh, bedeni harekete geçirdiği gibi, su da değirmeni harekete geçirir."

Nebatat: Ağaç (درخت), ağacın dalı (شاخ درخت), yaprak (برگ), üzüm (انگور), ağacın kökü (میوه) ve diğerleri. (بیخ درخت), dal (چوب), tane kabuğu (پوست دانه), şeker (شکر), buğday (گندم), meyve (میوه) ve diğerleri.

او را آن درد بدرخت آورد و درخت خشک میوه دار شد تن همچون مریم است و هر یکی عیسی داریم، اگر ما را درد پیدا شود عیسی ما بزاید و اگر درد نباشد عیسی هم از آن راه نهانی که آمد باز باصل خود پیوندد الا ما محروم مانیم و ازو بی بهره (Ganjoor, s. 4)

Onu o derd ağacın yanına getirdi ve kuru ağaç meyveli oldu. Beden Meryem gibidir ve her birimizin İsa'sı vardır. Eğer bizi acı tutarsa, bizim İsa'mız dünyaya gelir ve eğer acı olmasa İsa da geldiği o son yoldan yine öz aslına kavuşur, yalnız biz mahrum kalırız ve ondan faydasız.

İnsan bedeni İsa dünyaya getiren Meryem gibidir. Problemler bedendeki acıya, İsa ise problemlerden kurtulmaya benzetilmiştir.

Temsil içinde temsil örneği burada da kendini gösteriyor. İlkinde ağaç Meryem'e benzetilmiş, ikincisinde ise beden Meryem'e benzetilmiştir.

این چنین عالم به از صد هزار زاهد باشد نظیر این همچنانک مردی درختی نشاند و درخت بار داد قطعاً آن درخت که بار داد به از صد درخت باشد که بار نداده باشد زیرا آن درختان شاید که ببر نرسند که آفات در ره بسیارست حاجیی که

بکعبه رسد به ازان حاجیی باشد که در بریۀ روانست که ایشان را خوفست برسند یا نرسند اما این بحقیقت رسیده است یک حقیقت به از هزار شکست (Ganjoor, s.10)

Böyle bir alim, yüz bin zahidden daha iyidir. Bunun bazıları ağaç dikmiş ve ağacını meyve veren kişi gibidir. Kesinlikle meyve veren ağaç, meyve vermeyen yüz ağaçtan daha iyidir. Çünkü belki de o ağaçlar yoldaki belaların çokluğundan dolayı meyveye ulaşamazlar. Kabe'ye ulaşan hacı, çöl yolunda dolaşan hacıdan daha iyidir çünkü onun ulaşma korkusu vardır, ama bu hakikate ulaşmıştır. Bir hakikat, bin yenilgiden daha iyidir.

Bu temsil içinde de temsil vardır. İlkinde alim, meyve veren ağaca, zahid ise meyve vermeyen ağaca benzetilmiştir. İkincisinde ise alim, Kabe'ye ulaşan hacıya, zahid ise çöl yolunda dolaşan hacıya benzetilmiştir.

Namazın zahiri ve batını hakkında konuşurken de böyle temsilden kullanılır.

دانه قیسی را اگر مغزش را تنها در زمین بکاری چیزی نروید چون با پوست بهم بکاری بروید پس دانستم که صورت نیز در کارست نماز نیز در باطن است (Ganjoor, s.7)

Eğer tek başına bir kayısı çekirdeğini toprağa ekersen, bir şey bitmez. Eğer kabuğuyla birlikte ekerken, o zaman biter. Namazda zahir de işe yarar, batın da.

هرگز کسی گندم کارد جو بردارد یا جو کارد گندم بردارد این ممکن نباشد و همه اولیا و انبیاء چنین گفته اند که جزای نیکی نیکبست و جزای بدی بدی (Ganjoor, s.14)

Hiç kimse buğday ekiyor ve arpa almıyor ya da arpa ekiyor ve buğday almıyor. Bu mümkün değildir ve tüm evliya ve peygamberler demişlerdir ki, iyiliğin ödülü iyilik, kötülüğün ödülü kötülüktür.

Hayvanlar: Balık (ماهی), kedi (گربه), anka (عنقا), ceylan (آهو), at (اسب), kelebek (پروانه), yarasa (خفاش), aslan (شیر), inek (گاو), sinek (مگس), fare (موش), kuş (مرغ), eşek (خر), deve (اشتر), kurt (جانور) vb.

گربه را میخواستند که بگیرند هیچ ممکن نمیشد روزی آن گربه بصید مرغی مشغول بود بصید مرغ غافل شد اورا بگرفتند، پس نمی باید که در کار دنیا بکلی مشغول شدن سهل باید گرفتن (Ganjoor, s.62)

Kediyi yakalamak istiyorlardı, ama hiç mümkün olmuyordu. Bir gün o kedi bir kuşun peşinden gidiyordu, kuşun peşinde öylesine meşguldü ki, onu yakaladılar. Bu yüzden dünya işleriyle tamamen meşgul olmamak gerekir, o zaman yakalamak kolay olur.

Kedi insana, kuş ise dünya işlerine benzetilmiştir.

یکی از شیخ پرسید که مصطفی با آن عظمت که لَوْلَاکَ لَمَّا خَلَقْتُ الْأَفْلَکَ میگوید یا لَئِیتَ رَبِّ مُحَمَّدٍ لَمْ یَخْلُقْ مُحَمَّدًا این چون باشد شیخ فرمود سخن بمثال روشن شود این را مثالی بگویم تا شما را معلوم گردد، فرمود که در دهی مردی بر زنی عاشق شد و هر دو را خانه و خرگاه نزدیک بود و بهم کام و عیش میراندند و از همدیگر فربه میشدند و میبایندند (Ganjoor, s. 54)

Bir kişi şeyh'e sordu: "Eğer sen olmasaydın, ben felekleri yaratmazdım" diyorsun, ya da "Muhammed'in Rabbi, Muhammed'i yaratmasaydı" büyüklüğü nasıl olur? Şeyh şöyle cevap verdi: "Söz, örnekle daha iyi anlaşılır." Bunun için bir örnek vereyim ki, siz de anlayasınız ve şöyle dedi: "Bir köyde bir adam, bir kadına aşık oldu, ikisinin de evi, çadırı yakındı, birlikte yaşıyorlardı, birbirlerinden alıp büyüyorlardı."

حیاتشان از همدیگر بود چون ماهی که بآب زنده باشد سالها بهم می بودند، ناگهان ایشان را حق تعالی غنی کرد گوسفندان بسیار و گاوان و اسبان و مال و زر و حشم و غلام روزی کرد از غایت حشمت و تنعم عزم شهر کردند و هر یکی سرای بزرگ پادشاهانه بخريد و بخيل و حشم در آنسرا منزل کرد، این بطرفی او بطرفی و چون حال باین ماثبت رسید نمیتوانستند آن عیش و آن وصل را ورزیدن. (Ganjoor, s. 54)

Balık suyun içinde nasıl hayatta kalıyorsa, hayatları birbirine bağlıydı, yıllarca birlikteydiler. Bir gün Allah-Tāālā onları zengin etti, çok sayıda koyun, inek, at, mal, altın, hizmetçiler ve köleler verdi. Servetin bolluğuyla şehre gittiler ve her biri büyük, görkemli bir saray aldı, hizmetçiler ve sürüler o sarayda yaşadı. Biri bir tarafta, diğeri diğeri tarafta. Bu noktaya geldiğinde ise, o yaşam ve buluşmayı tatmaya başlayamamışlardı.

اندرویشان زیر زیر میسوخت نالهای پنهانی میزدند، و امکان گفت نی تا این سوختگی بغایت رسید کلی ایشان درین آتش فراق بسوخت، چون سوختگی بنهایت رسید، ناله در محل قبول افتاد اسبان و گوسفندان کم شدن گرفت بتدریج بجایی رسید که بدان ماثبت اول باز آمدند بعد مدت دراز باز بآن ده اول جمع شدند (Ganjoor, s. 54)

İçleri yavaşça yanıyordu, gizlice inilti ediyorlardı ve söylemek imkanı yoktu. Bu yangın son noktasına geldiğinde, tamamen ayrılığın ateşinde yandılar. Yangın son noktaya geldiğinde inilti kabul edilme noktasına ulaştı, atlar ve koyunlar azalmakta başladı, yavaşça öyle bir noktaya geldi ki, önceki seviyelerine geri döndüler. Uzun bir zaman sonra yine o ilk köyde toplandılar.

و بعیش و وصل و کنار مشغول گشتند از تلخی فراق یاد کردند آن آواز برآمد که یالیت رب محمد لم یخلق محمداً چون جان محمد مجرد بود در عالم قدس و وصل حق تعالی میباید، در آن دریای رحمت همچون ماهی غوطها میخورد هر چند درین عالم مقام پیغامبری و خلق را رهنمایی و عظمت و پادشاهی و شهرت و صحابه شد اما چون باز بآن عیش اول بازگردد گوید که کاشکی پیغامبر نبودمی و باین عالم نیامدمی که نسبت بآن وصال مطلق آن همه بار و عذاب و رنج است (Ganjoor, s. 54)

Ayşe, vuslatla meşgul oldular, ayrılığın acılığını hatırladılar. Keşke Muhammed'in Rabbi Muhammed'i yaratmasaydı. Çünkü Muhammed'in ruhu kutsal alemde soyuttu ve Hakk'ın vuslatına gurur duyuyordu. O, rahmet denizinde balık gibi yüzüyordu. Bu dünyada peygamberlik makamı, bu dünyada hidayet, azamet, padişahlık, şöhret ve sahabeleri olsa da, yine o ilk hayatına dönerse, derdi ki, keşke peygamber olmasaydım ve bu dünyaya gelmeseydim, çünkü o mutlak vuslatla karşılaştırıldığında bu kadar yük, azap ve sıkıntı vardır.

Muhammed'in ruhu ve Allah'ın vuslatı, birbiriyle aşık olan kadın ve erkek gibidir. Bu dünyada azametli olsa da, diğer dünyanın azameti daha üstündür. Ruh yüce alemde olduğu için, ne kadar büyük olsa da bu dünya, yine de başlangıcına dönmek ister. Bu temsil içinde de temsil vardır. İlkinde Peygamber'in örneği erkek ve kadındır, ikincisinde Peygamber rahmet denizinde yüzen balığa benzetilir.

İnsan: öğretmen (معلم), astrolog (منجم), çocuk (بچه), amir (امیر), bahçıvan (باغبان), dalgıç (قواص), gemici (کشتیبان), gözcü (شحنة), şahıs (شخص), inşaatçı (بنا), cərrah (جراح), anne (مادر), ev sahibi (صاحب خانه), kervan (کاروان), ordu (سپاه), kervancı (کاروانی), vezir (وزیر), köylü (روستایی), cariye (کنیزک) ve d.

گویند که معلّمی از بینوایی در فصل زمستان در آعه کتان یکتا پوشیده بود مگر خرسی را سیل از کوهستان در ربنده بود میگذرانید و سرش در آب پنهان کودکان پشتش را دیدند و گفتند استاد اینک پوستینی در جوی افتاده است و ترا سرامست آن را بگیر، استاد از غایت احتیاج و سرما در جست که پوستین را بگیرد خرس تیز چنگال در وی زد استاد در آب گرفتار خرس شد کودکان بانگ میداشتند که ای استاد یا پوستین را بیاور و اگر نمیتوانی رها کن تو بیا گفت من پوستین را رها میکنم پوستین مرا رها نمیکند چه چاره کنم (Ganjoor, s. 25)

Derler ki, bir öğretmen sefalet içinde kış mevsiminde bir keten elbise giymişti. Bir ay boyunca sel dağdan akıp onu alıyordu ve başı suyun altında gizliydi. Çocuklar arkasını gördüler ve dediler: "Usta, çaya bir deri düşmüş ve sana soğuk, onu al." Usta, ihtiyacın ve soğğun şiddetinden sıçrayarak deri elbiseyi almak için atladı. Ay da pençesini ona fırlattı. Usta suda ayıya yakalandı. Çocuklar bağırıyordu: "Ey usta, ya deriyi getir ya da burayı bırak, gel." Dedi: "Ben deriyi bırakıyorum, ancak deri beni bırakmıyor. Ne yapayım?"

Öğretmen dünya işlerine dalan insana, ayı derisi ise dünya işlerine benzetilmiştir. Buradaki hikmet, insanın dünya işlerine o kadar kapıldığıdır ki, sonra onları bırakmak istese bile, dünya işleri onu bırakmaz. Burada öğretmen ve ayı derisi bir temsil, ay ve ayı derisi ise ikinci bir temsildir.

ملکی کنیزکی را فرمود که خود را بیارا و بر غلامان من عرض کن تا امانت و خیانت ایشان ظاهر شود فعل کنیزک اگرچه بظاهر معصیت مینماید اما در حقیقت بندگی پادشاه میکند (Ganjoor, s.10)

Bir melik cariyeye dedi ki, kendini süsle ve benim kölelerime sun, ta ki onların emanet ve ihanetleri belli olsun. Cariyenin hareketi zahiri olarak günah olsa da, aslında padişaha kul olmaktadır.

Mekan: Bahçe (باغ), hamam (حمام), deniz (دریا), səhra (çöl), kale (قلعه), Kəbə (کعبه), koridor (ده), köy (کوه), şehir (شهر), ev (خانه), dükan (دکان) və s.

حق تعالی نخواهد که چنین خیر خطیر بسبب او برآید تا مستحق آن ثواب و درجات عالی نباشد همچون حمام که گرمست آن گرمی او از آلت تونست همچون گیاه و هیمه و عذره و غیره حق تعالی اسبابی پیدا کند که اگرچه بصورت آن بد باشد و کره اما در حق او عنایت باشد چون حمام او گرم میشود و سود آن بخلق میرسد (Ganjoor, s. 2)

Allah-Təala istemez ki, böyle önemli hayır Onun sebebinden meydana gelsin ki, o sevap ve yüksek derecelere layık olmasın. Sıcak olan hamam gibi ki, onun sıcaklığı istihaneindeki odun, çöp ve başka şeylerden kaynaklanır. Allah-Təala sebepler bulur, zahirinde o kötü ve hoş olmayan bir şey olsa da, ama ona inayet eder. Çünkü onun hamamı sıcak olur ve onun faydası halka ulaşır.

Burada hayır, sıcak hamama, onun istihanesinde yanan odun sebeplere benzetilmiştir. حیفست بدريا رسيدن و از دريا بآبی، يا بسویی، قانع شدن! آخر از دريا، گوهر ها و صد هزار چیز های مَقْوَمُ برند. از دريا آب بردن، چه قدر دارد؟! و عاقلان از آن چه فخر دارند و چه کرده باشند؟! بلکه عالم کفیتست، این دریای آب، خود، علم های اولیاست، گوهر خود کجاست؟! این عالم کفی پر خاشاکست، اما از گردش آن موج ها و مناسبت جوشش دریا و جنبیدن موج ها، آن کف خوبی می گیرد (Ganjoor, s. 1)

Ne yazıq ki, denize ulaşmak ve denizden bir su ya da bir kova ile yetinmek! Çünkü denizden inciler, yüzbinlerce değerli şeyler alırlar. Denizden su almak ne kadar anlamlı olabilir?! Akıllılar bununla neyi övünür ve ne yapmışlardır?! Belki de âlem bu denizin köpüğüdür, suyun kendisi ise evliyanın ilmidir?! Bu âlem, çöp üzerinde köpük gibidir, o döndükçe dalgalar çalkalanır ve dönerler, o güzel köpükler oluşturur...

Evliyanın ilminden az öğrenenler, denizden bir kova suyla yetinenlere benzetilmiştir.

Gökyüzü: Gökyüzü (آسمان), güneş (آفتاب), yıldız (ستاره), güneşin ışığı (شعاع آفتاب) vb. اینک یکی در ستاره نظر میکند و راه می برد هیچ ستاره سخن میگوید باوی نی الا بمجرد آن که در ستاره نظر میکند راه را از بی ره میدانند و بمنزل میرسد همچنین ممکنست که در اولیای حق نظر کنی ایشان در تو تصرف کنند بی گفتی و بحثی و قال و قیلی مقصود حاصل شود و ترا بمنزل وصل رساند. (Ganjoor, s. 30)

Şimdi biri yıldızına bakar ve yol alır. Hiçbir yıldız onunla konuşmaz. Yıldız bakarak yolu, ıssızlıktan belirler ve varış noktasına ulaşır. Aynı şekilde, Allah'ın dostlarına bakarak, onlar sana konuşmasız, tartışmasız ve sözsüz doğru yolu gösterebilir ve seni vuslat makamına ulaştırabilirler.

Allah'ın dostları yıldızlara benzetilmiştir.

Dört unsur: su (آب), ateş (آتش), rüzgar (باد), kil (گل), esinti (نسیم), nefes (نفس). و ندانستند که دود از هیزم بود نه از آتش هر چند هیزم خشکتر دود آن کمتر گلستانی را بباغبانی سپردی اگر آنجا بوی ناخوش آید تهمت بر باغبان نه بر گلستان (Ganjoor, s. 39)

Ve bilmediler ki, duman ateşten değil, odunlardan kaynaklanıyordu. Odun ne kadar kuru olursa, dumanı o kadar az olur. Bir gülistanı bir bahçıvana emanet ettiysen, eğer oradan kötü bir koku gelirse, suçlu bahçıvan değil, gülistandadır.

بعضی را شاید که سخن اندک مفیدتر باشد از بسیاری چنانک تنوری را چون آتش بغایت تیز باشد ازو منفعت نتوانی گرفتن و نزدیک اونتوانی رفتن، و از چراغی ضعیف هزار فایده گیری
(Ganjoor, s. 62)

Bazılarına belki de az söz çoktan daha faydalıdır. Nasıl ki, tandırın ateşi aşırı yakıcı olsa, ondan fayda göremezsin ve zayıf bir lambadan binlerce fayda sağlarsın.

Burada sözün azlığı zayıf lambaya, sözün çokluğu ise kızgın tandıra benzetilmiştir. نمیبینی نسیم بهار را چون ظاهر میشود در اشجار و سبزه‌ها و گلزارها و ریاحین جمال بهار را بواسطه ایشان تفریح میکنی و چون در نفس نسیم بهار مینگری هیچ ازینها نمیبینی نه از آنست که دروی تفرجها و گل زارها نیست آخر نه این از پرتو اوست بل که دروموجهاست از گلزارها و ریاحین لیک موجهای لطیفند در نظر نمیآیند الا بواسطه از لطف پیدا نمیشود
(Ganjoor, s. 13)

Görmüyor musun bahar rüzgarını, zahir olduğunda ağaçlar, otlaklar, güller ve reyhanlarda baharın güzelliğini onların aracılığıyla hissediyorsun. Bahar rüzgarının nefesine bakınca ise bunlardan hiçbirini görmüyorsun. Sebebi o değildir ki, onda güzellik ve güller yoktur. Çünkü bu onun ışığından değil, onda gül bahçeleri ve reyhanların dalgaları vardır, ama öyle nazik dalgalardır ki, gözle görünmez, ya da lütuf aracılığıyla ortaya çıkmaz.

Soyut varlıklar: misk kokusu (بوی مشک), bahar (بهار), cennetekiler (بهشتیان), uyanıklık (عقل), akıl (سیاهی), karanlık (دوزخیان), cehennemdekiler (خواب), uyku (بیداری), melek (فرشته), namaz (نماز), nur (نور)

این عالم و خوشیها همچون بوی مشک، این بوی مشک نمائد زیرا عرض است هرک ازین بوی مشک را طلبید نه بوی را و بر بوی قانع نشد نیکست اما هرک بر بوی مشک قرار گرفت آن بدست زیرا دست بچیزی زده است که آن در دست او نمائد زیرا بوی صفت مشکست
(Ganjoor, s. 11)

Bu âlem ve güzellikler misk kokusu gibidir. Bu misk kokusu kalmaz. Çünkü o, sonradan kazanılandır. Kim bu kokudan koku değil, miskin kendisini isterse ve koku ile yetinmezse daha iyidir. Ama kim misk kokusunda kalırsa, o kötüdür. Çünkü öyle bir şeye dokunmuştur ki, o onun elinde kalmaz. Çünkü koku miskin sıfatıdır.

Dünyanın güzellikleri misk kokusuna benzetilmiştir. زیرا همه ظلّ حَقْد و سایه بشخص ماند، اگر پنج انگشت باز شود سایه نیز باز شود و اگر در رکوع رود سایه هم در رکوع رود و اگر دراز شود هم دراز شود
(Ganjoor, s. 66)

Çünkü herkes hakkın gölgesidir ve gölge kişiye benzer. Eğer beş parmak açılırsa, gölge de açılır, eğer rükûya gidilirse, gölge de rükûya gider ve eğer uzanırsa, o da uzar.

İnsan gölge gibidir.

"Fihi ma fih" eserinde çok ilginç inceliklere de rastlanabilir.

بچه در صحرا بمادر گفت که مرا در شب تاریک سیاهی هولی مانند دیو روی مینماید و عظیم میترسم، مادر گفت که مترس چون آن صورت را ببینی دلیر بروی حمله کن پیدا شود که خیال است، گفت ای مادر و اگر آن سیاه را مادرش چنین وصیت کرده باشد من چه کنم (Ganjoor, s.9)

Çocuk çölde annesine dedi ki, karanlık bir gecede bir dev gibi korkutucu bir karaltı bana doğru yaklaşıyor ve çok korkuyorum. Anne dedi ki, korkma, onu görünce cesaretle ona saldır. Anlaşılan olur ki, o bir hayaldir. Çocuk dedi: Ey anne, eğer o karaltının annesi böyle bir vasiyet etmiş olursa, ne yapayım?

مجنون خواست که پیش لیلی نامه نوید قلم در دست گرفت و این بیت گفت
خَيَالُكَ فِي عَيْنِي وَإِسْمُكَ فِي فَمِي

وَذَكَرُكَ فِي قَلْبِي أَلِيَّ أَكْتُبُ
خیال تو مقیم چشم است و نام تو از زبان خالی نیست و ذکر تو در صمیم جان جای دارد پس نامه پیش کی نویسم چون تو درین محلها میگردی قلم بشکست و کاغذ بدرید (Ganjoor, s.43)

Mecnun Leyli'ye mektup yazmak istedi, kalemi eline aldı ve şu beyiti söyledi: Senin hayalin gözümde, senin adın dilimden eksik değil. Ve senin zikrin kalbimde yer tutmuş. Peki mektubu kime yazayım, çünkü sen bu yerlerde dolanıyorsun. Kalemi kırdı ve kağıdı yırttı. Padişاهی بدرویشی گفت که آن لحظه که ترا بدرگاه حق تجلی و قرب باشد مرا یاد کن گفت چون من در آن حضرت رسم و تاب آفتاب آن جمال بر من زند مرا از خود یاد نیاید از تو چون یاد کنم (Ganjoor, s. 2)

Bir padişah dervişe dedi ki, senin hak dergahında tecelli ve yakınlık olduğunda beni hatırla. Dedi: O hazza erdiğimde ve o güzellik güneşinin nuru bana saçtığında, ben kendimi unutuyorum, seni nasıl hatırlayayım?

یکی خری گم کرده بود سه روز روزه داشت بنیت آنک خر خود را بیابد بعد از سه روز خر را مرده یافت رنجید و از سر رنجش روی بآسمان کرد و گفت که اگر عوض این سه روز که داشتم شش روز از رمضان نخورم پس من مرد نباشم (Ganjoor, s. 14)

Birisi eşeğini kaybetmişti. Eşeğini bulmak niyetiyle üç gün oruç tuttu. Üç günün sonunda eşeğini ölmüş halde buldu, üzüldü ve üzüldüğü için göğe bakarak dedi ki, eğer bu üç günün yerine Ramazan'dan altı gün yemek yemezsem ben adam değilim.

اشتر را گفتند که از کجا میایی گفت از حمام گفت از پاشنهات پیداست (Ganjoor, s. 14)

Deveye dediler ki, nereden geliyorsun? Dedi: Hamamdan. Dediler: Topuğundan belli oluyor.

پادشاهی دل تنگ بر لب جوی نشسته بود امرا ازو هراسان و ترسان و بهیچ گونه روی او گشاده نمیشد مسخره داشت عظیم مقرب امرا او را پذیرفتند که اگر تو شاه را بخندانی ترا چنین دهیم، مسخره قصد پادشاه کرد و هرچند که جهد

میکرد پادشاه بروی او نظر نمیکرد (و سربر نمیداشت) که او شکلی کند و پادشاه را بخنداند در جوی نظر میکرد و سربر نمیداشت، مسخره گفت پادشاه را که در آب (جوی) چه میبینی، گفت قلتبانی را میبینم مسخره جواب داد که ای شاه عالم بنده نیز کور نیست

(Ganjoor, s. 5)

Bir padişah, çayın kenarında huzursuz bir şekilde oturuyordu. Emirler ondan korkuyor ve çekiniyorlardı, hiçbir şekilde onun yüzü açılmıyordu. Çok yakın bir soytarısı vardı. Emirler, "Eğer sen padişahı güldürürsen, sana şöyle verilir" dediler. Soytarı padişahın yanına gitti, ne kadar çaba gösterse de padişah onun yüzüne bakmıyordu (ve başını kaldırmıyordu) ki, o da şaka yapsın ve padişahı güldürsün. Çaya bakıyor ve başını kaldırmıyordu. Soytarı padişaha dedi ki, "Çayın suyunda ne görüyorsun?" Padişah, "Bir horoz görüyorum" dedi. Soytarı cevap verdi: "Ey alemin padişahı, ben de kör değilim."

کنیزک بخدمت خاتون آمد گفت بقال سلام میرساند و میگوید که بیا تا ترا چنین کنم و چنان کنم گفت باین سردی، گفت او دراز گفت اما مقصود این بود اصل مقصودست باقی دردرست

(Ganjoor, s.18)

Bir cariyeye hanımın hizmetine geldi ve dedi: "Bakkal selam gönderiyor ve diyor ki, gel seni şöyle yapayım, böyle yapayım." Hanım dedi: "Böyle soğuk bir şekilde mi?" Cariye cevap verdi: "O uzun bir şey söyledi, ama amacı bu değildi. Asıl amaç budur, geri kalan ise sadece baş ağrısıdır."

یوسف مصری را دوستی از سفر رسید گفت جهت من چه ارمغان آوردی، گفت چیست که ترا نیست و تو بدان محتاجی الا جهت آنک از تو خوبتر هیچ نیست آینه آورده ام تا هر لحظه روی خود را در وی مطالعه کنی (Ganjoor, s. 49)

Mısırlı Yusuf'un arkadaşı seyahatten geldi. Dedi: Benim için ne hediye getirdin? O da dedi: Senin olmayan ve sana ihtiyaç duyduğun ne varsa, işte onu getirdim. Çünkü senden daha iyisi yok, bir ayna getirdim ki, her an kendi yüzüne orada bakasın.

درویشی بنزد پادشاهی رفت، پادشاه باو گفت که ای زاهد، گفت زاهد توی، گفت من چون زاهد باشم که همه دنیا از آن منست، گفت نی عکس میبینی دنیا و آخرت و ملکت جمله از آن منست و عالم را من گرفتم توی که بلقمه و خرقة قانع شده (Ganjoor, s. 4)

Bir derviş, padişahın yanına gitti. Padişah ona dedi ki, ey zahit. Derviş dedi: Zahit sensin. Padişah dedi: Ben nasıl zahit olabilirim ki, bütün dünya benimdir. Derviş dedi: Hayır, aksine, dünya, ahiret, mülk hepsi benimdir ve alemleri ben tutmuşum. Sensin ki, bir lokma ve bir hırkaya kanaat etmişsin.

عیسی را علیه السلام گفتند بخانه تو می آیم گفت ما را در عالم خانه کجاست وکی بود (Ganjoor, s.9)

İsa'ya (a.s) dediler: Evine geliyoruz. O da dedi: Bizim alemde evimiz nerede ve kim var?

Arap atasözleri

اما علمت ان ترك الجواب جواب وَجَوَابُ الْأَحْمَقِ سُكُوتٌ (Ganjoor, s. 39)

“Cevap vermemenin cevap olduğunu, aptallığın cevabının ise susmak olduğunu biliyor muydun?”

حکایت او همچنان باشد که می‌گویند پادشاهی پسر خود را به جماعتی اهل هنر سپرده بود تا او را از علوم نجوم و رمل و غیره آموخته بودند و استاد تمام گشته با کمال کودنی و بلاغت!

روزی پادشاه انگستری در مشیت گرفت، فرزند خود را امتحان کرد که: بیا بگو در مشیت چه دارم؟!

گفت: آنچه داری گرد است و زرد است و مجوف است.

گفت: چون نشانهای راست دادی پس حکم کن که آن چه چیز باشد؟

گفت: می‌باید که غریب باشد!

گفت: آخر این چندین نشانه‌های دقیق را که عقول در آن حیران شوند دادی از قوت تحصیل و دانش، این قدر بر تو

چون فوت شد که در مشیت غریبیل نگنجد؟!

اکنون همچنین علمای اهل زمان در علوم موی می‌شکافند و چیزهای دیگر را که به ایشان تعلّق ندارد به غایت دانسته‌اند و ایشان را بر آن احاطت کلی گشته و آنچه مهم است و به او نزدیکتر از همه آن است خودی اوست و خودی خود را نمی‌داند. همه چیزها را به حلّ و حرمت حکم می‌کند که این جایز است و آن جایز نیست و این حلال است یا حرام است. خود را نمی‌داند که حلال است یا حرام است؟، جایز است یا ناجایز؟، پاک است یا ناپاک است؟ پس این تجویف و زردی و نقش و تدویر عارضیست که چون در آتش اندازی این همه نداند ذاتی شود صافی از این همه نشان هر چیز که می‌دهند از علوم و فعل و قول همچنین باشد و به جوهر او تعلّق ندارد که بعد از این همه باقی آن است. نشان ایشان همچنان باشد که این همه را بگویند و شرح دهند و در آخر حکم کنند که «در مشت غربیل است!»! چون از آنچه اصل است خبر

ندارند (Ganjoor, s. 3)

Onun hikayesi şöyledir ki, denir ki, bir padishah oğlunu, beceri sahibi olan insanlara emanet etmişti ki, ona astronomi, el sanatları ve diğer ilimleri öğretsinler. Sonsuz cehaleti ile usta olmuştu. Bir gün padishah bir yüzüğü elinde tuttu, oğlunu sınamak için dedi: Gel, avucumda ne var?

Oğlu dedi: Ne varsa yuvarlak, sarı ve içi boş.

Padishah dedi: Belirtilerini doğru söylediğine göre, hükmet, o nedir?

Oğlu dedi: Sanırım, bu bir halka olmalı!

Padishah dedi: Aklın hayran kaldığı bu kadar doğru belirtileri verdin, eğitim ve bilimin gücünü nasıl bu kadar boşa harcadın ki, avucuma sığmayan bir halka?!

Şimdi zamanın alimleri gibi ilimlerde tüyü tükten ayırıyorlar, onlara ait olmayan başka şeyleri son derece iyi biliyorlar ve bu ilimlere tamamen hakimler. Önemli olan ve hepsinden daha yakın olan şey ise kendileridir ve kendilerini bile bilmiyorlar. Her şeyin helal-haramı

hakkında hüküm verirler, şunu helaldir, bunu haramdır diye. Ama kendilerini bilmiyorlar, helal midirler, haram mı? Caiz midir, caiz değil mi? Temiz mi, kirli mi? O zaman bu boşluk, sarılık, yuvarlaklık sonradan kazanılmış bir şeydir ki, ateşe atıldığında tüm bunlar ona ait olur ve bu belirtilerden arınır. İlmeler, hareket ve söz ne kadar verirlerse versin, bu böyledir ve onun özüne ait değildir, bunlardan sonra kalan olandır. Bunların alameti şudur ki, bunları söylerler, açıklarlar ve en sonunda hüküm verirler ki, "avucumda xelfirdir!" Çünkü aslından haberleri yoktur. Sonradan kazanılmış özelliklere odaklanıp aslını unutanlar, "avucumda xelfirdir" diyenler gibidir.

Sonuç

Tüm söyledikleri toparlayarak diyebiliriz ki, Mevlana'nın "Fihi ma fih" adlı eserinde tüm temsiller, hikayeler ve latifeler yerinde kullanılmıştır. Orada kullanılan sanatsal özellikler ise onun yüksek şairlik yeteneğinden haber verir ki, devamını da "Mesnevi-ye Manevi" adlı eserinde görmek mümkündür. "Fihi ma fih", içerik ve derinlik açısından hem "Mesnevi"ye çok yakındır, hem de "Divan"la benzerlikler taşımaktadır. Oradaki konular, bu eserin de "Mesnevi" gibi, Mevlana'nın ömrünün verimli döneminde kaleme alındığını gösterir. Bu yüzden bu üç büyük eseri doğru anlamak için onları birlikte okuyup analiz etmek gereklidir. Celâleddin Rûmî'nin "Fihi ma fih" eseri, içindeki temsiller açısından çok önemlidir. "Fihi ma fih"i içerik bakımından üç ana başlık altında incelemek mümkündür: Allah'ı tanımak, insanı tanımak ve varlığı tanımak.

Kaynaklar

Kur'a-ı-Kerim, <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf>

Zamani Kerim. (1394). *Şerh-e kamel-e Fihi ma fih*. Muin.

<https://Ganjoor.net/moulavi/fhmfh>